

ANADOLU AĞIZLARI (ÇORUM İLİ AĞZI ÖRNEĞİ) ve AZERBAJCAN TÜRKÇESİNDE KULLANILAN ORTAK BAZI DEYİMLER ÜZERİNE*

ANATOLIAN DIALECTS (EXAMPLE OF CORUM DIAGNOSE) AND SOME
COMMON IDIOMS USED IN AZERBAIJAN TURKISH

Sevinç AHUNDOVA**

ÖZ

Belki de bir dilin en sanatsal ürünleridir deyimler. Mecazlarla, teşbihlerle doğrudan kaynağına gidebilen bir yoldur deyimler. Yıllarca sürdürülebilirliğini korumuş bir dilde yöreden yöreye değişkenlik gösterse de deyimlerin özü aynıdır. Deyimler arasında her ne kadar farklı veya benzer kelimeler kullanılsa da, evrensel olarak bütün dillerde benzerlik göstermektedirler. Bir dilin farklı lehçesinde ise durum lehçelerarası araştırma konusu olarak ele alınabilmektedir. Şöyle ki ses, şekil, semantik değerler her araştırmada güncelliğini koruyabilmektedir.

Çalışmamızda Anadolu Ağızları (Çorum ili örneği) ağzında var olan ve Azerbaycan Türkçesinde de varlığını sürdüren deyimler karşılaştırılmıştır. Bu deyimlerin aynı kelimelerle yapılmış ve aynı anlamı taşıyan deyimler olduğu gibi aynı kelimelerle yapılmış farklı anlam taşıyan ve farklı kelimelerle yapılmış aynı anlam taşıyan deyimler olduğu gözlenmektedir. Bu sebeple, kelimelerden birinin aynı, diğerinin farklı isim veya fiilden oluşan ve anlam olarak aynı deyimler birbiriyle tablo halinde karşılaştırılmıştır. Bu deyimler karşılaştırılırken iki lehçe arasındaki deyimlerde yer alan kelime düzeyinde bazı ortak ve farklı ses ve şekil değişiklikleri de ele alınmıştır. Araştırmadan çıkan

* Bu makale 20.09.2022 tarihinde dergimize gönderilmiş; 21.09.2022 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 15.10.2022 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atıf şekli; Sevinç Ahundova, Anadolu Ağızları (Çorum İli Ağzı Örneği) ve Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan Ortak Bazı Deyimler Üzerine, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 5-2 (2022), Karabük 2022, s. 240-272.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 107596/katud.31122022.010

** Dr. Sevinç Ahundova, sevincahundova@gmail.com, Orcid ID:0000-0001-9540-1517

sonuç, lehçelerarası karşılaştırmalı deyim çalışmaları ağız araştırmaları için oldukça faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çorum, Deyimler, Azerbaycan Türkçesi, Çağdaş Lehçeler, Türk Dili, Anadolu Ağızları.

ABSTRACT

Idioms are perhaps the most artistic products of a language. Idioms are a way that can go directly to their source with metaphors and similes. Although it varies from region to region in a language that has preserved its sustainability for years, the essence of these concise words and idioms is the same. Although different or similar words are used between idioms, they show similarity in all languages universally. In a different dialect of a language, the situation can go as far as interdialectal research. Namely, sound, shape, semantic values can re-display their actuality in every research.

In our study, the idioms that exist in the dialect of Anatolian Dialects (Example of Çorum) and that continue to exist in Azerbaijani Turkish are compared and these idioms are made with the same words but have the same meaning, they are made with the same words but have different meanings, they are made with different words but have the same meaning, one of the words has the same meaning. The other is composed of different nouns or verbs and the same idioms in meaning have been compared. While comparing these idioms, some common and different sound and shape changes in the idioms in the words between the two dialects are also discussed. In fact, the conclusion we have obtained as a result of the research is that studies of comparative idioms between dialects will be very useful for language studies in this direction.

Keywords: Çorum, Idioms, Azerbaijani Turkish, Contemporary Dialects, Turkish Language, Anatolian Dialects

Giriş

Deyimler ve atasözleri bir milletin yüzyıllara dayanan sözlü ve tarihi geçmişinin günümüze yansımasıdır. Bu türü diğer türlerden ayıran en büyük özelliklerden biri de bir olay karşısında yüzyıllar boyunca sınanmış, kelimelere yansımış olmasıdır. Bu kelimeler adeta zaman içerisinde kullanıldığı deyimlere biçilmiş kaftan rolünü üstlenmiştir.

Aslında deyimler sadece özlü, doğrudan sözü söyleme sanatıyla yapılmış kalıp kelimelerden ziyade, eğitimde de rolü olan birimlerdir. Şöyle ki, Divanu Lügati't Türk'ten beri Araplara Türkçemizi öğretmek amacıyla örnek olarak kullanılan atasözleri, bugün de yabancı dil olarak Türkçenin eğitiminde önemli görevi olan bir eğitim aracı niteliğindedir. Bunun yanında deyimler de günümüzde Türkçenin yabancı dil eğitiminde Türkçeyi zenginlikleriyle, farklı manalarıyla öğrenmede ön

plandadırlar. Ve, bugün Türkçe eğitim merkezlerin ders planlarında da deyimlerin bir yabancı dil öğretim aracı gibi eğitimine önem verildiği bilinmektedir.

Atasözlerinin ve deyimlerin ana niteliklerini çizmek o kadar güç bir şey değildir. Ama kimi zaman -gökkuşağının yan yana bulunan iki rengi arasında olduğu gibi- atasözleriyle deyimler ve bunlarla bayağı sözler arasında kesin bir sınır bulunmadığından, bir sözün niteliği ikircimli bir konu olur.¹

Deyimler atasözlerine göre daha kısa özlü sözler, kalıp sözler niteliğinde de kabul edilebilirler. Atasözleri cümle ve anlam açısından daha kalıplaşmış ifadelerle sahip iken, deyimlerde ise bu kalıplaşma daha genel ifadede görülmektedir.

Dünya milletlerinin bu edebiyat türü ile ilgili farklı şekilde örnekleri mevcut olsa da, görülüyor ki, deyimlerin içerik, anlam açısından ortak oluşu, benzerliği bulunmaktadır. Farklı dillerde görülen ortak temalı atasözlerini ve deyimleri yapılan tercüme vasıtasıyla anlayabilmekteyiz. Türkçede görülen bir atasözü ve deyim Türkçenin farklı lehçelerinde hem folklor hem dil araştırması açısından ilgi çekici olmuştur. Burada lehçeler arasında görülen ses, şekil, muhteva farklılıkları, benzerlikleri Türkçenin enginliklerini ortaya çıkarmakta ve gün geçtikçe araştırılmaya açık bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmamızın amacı çağdaş Türk yazı dilleri için yapılacak olan bu tür incelemelere olumlu katkılar sağlayabilmektir.

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi için ses ve şekil yönünden benzerlik, ortaklık durumu ise çok daha belirgin ve nettir. Oğuz Grubu Türk lehçesinin iki kolu olan bu lehçeler arasında ses, şekil, anlam yönünden birçok benzerlik bulunmaktadır. Aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinde bugün var olan birçok özellik çağdaş Türkiye Türkçesinde arkaik durumda olsa da, Anadolu ağızlarında geçen kelime kadrosunun bugün Azerbaycan Türkçesinin yazı dilinde yaşadığı bilinmektedir. Bu sadece kelime kadrosu, ses ve şekil benzerlikleriyle sınırlı kalmayıp sözlü edebiyatta da yaşamaktadır. Ele aldığımız çalışmamızda Anadolu ağızları (Çorum İli örneğinde tespit edebildiğimiz) ve Azerbaycan Türkçesinde kullanılan ortak deyimleri ele aldık. Bu deyimler aslında birçok Anadolu ağızında bulunmaktadır. Fakat, biz Çorum İli ağızında bulunan deyimler üzerinde yoğunlaştık.

Çalışmamızda Çorum ili ağızında kullanılan ve Azerbaycan Türkçesindeki kullanım şekillerinde tespit ettiğimiz deyimler anlam, kullanılan kelimelerin durumuna göre tespitler tespitler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Genel itibarıyla örnek deyimlerdeki fark ve benzerlikleri değerlendirdiğimizde

1. Aynı kelimelerle yapılmış olup aynı anlam taşıyan deyimler
2. Aynı ve benzer kelimelerle yapılmış olup farklı ve birkaç anlam taşıyanlar

¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, cilt 1,2, İnkılap Yayınevi, 1993, s. 3.

3. Farklı kelimelerle yapılmış olup aynı anlam taşıyan deyimler
4. Kelimelerden birinin aynı, diğerinin farklı isim veya fiilden oluşup anlam olarak aynı deyimler

kategorilerinin ortaya çıkabileceği görülmüştür. Örnek aldığımız deyimleri bu kategorilere aldığımızda aşağıdaki birkaç örneği inceleyerek diğerlerini tablo içerisinde sıraladık.

1. Aynı Kelimelerle Yapılmış Olup Aynı Anlam Taşıyan Deyimler

Buradaki deyimler Çorum ağzında ve genellikle Anadolu bölgesinin diğer diğer ağzlarında da aynı şekilde kullanılmaktadır. Bu deyimlerde anlam genel itibariyle aynı olsa da, görüldüğü gibi bazı ses farklılıkları bulunmaktadır ki, bu da Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında karakteristik ses özellikleridir. Bu ses özellikleri Anadolu ağzları ile karşılaştırmada da kendini göstermektedir. Aşağıdaki deyimlerden bazılarında ise sadece kelimedede değil, deyim tamamında bir bütün olarak arkaikleşme görmekteyiz. Bu tür deyimler aslında unutulmama adına dil ve folklor çalışmaları için önemlidir. “Cin atına binmek – Cin atına minmek” deyimini “sinirlenmek, bir anda sinirlenmek” anlamında kullanılan addeta arkaikleşen bir deyim niteliğindedir. “Binmek - minmek” fiilindeki “b-m” arasındaki ses değişmesi Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasında var olan karakteristik dil özelliklerindedir.

Çorum İli Ağzında Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı	Azerbaycan Türkçesinde Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı
adı batası	ölesice anlamında	adı batmış	ölesice anlamında
ağır ayak	gebe, yüklü, doğurması yakın	ağır ayag	uğursuz sayılan kişi, hamile, yavaş kişi
ağzı pek	sır vermeyen, ketum kimse	ağzı berk	sır vermeyen, ketum kimse
alıcı kuş	atmaca	alıcı guş	atmaca, hep başkalarından geçinen, gözü açık, uyanık kişi
altını üstünü görme	hayvanların tımarını yapma	altını üstünü görmek, altını üstünü temizlemek	altını üstünü temizlemek (canlı, cansızlar için geçerli)
anadan üran	çırılçıplak	anadan üryan, lüt üryan, anadan gelme	çırılçıplak

aylı günlü	doğurması yakın kadın	ayın günün içinde	doğurması yakın kadın
babalı boynuna	vebali boynuna sorumluluğu sana	babalı boynuna	vebali boynuna sorumluluğu sana
bağrı yoha	yufka yürekli, merhametli	üreyi yuha	yufka yürekli, merhametli
baltayı taş vurmamak	boş bulunup birisinin yanında hoş gitmeyecek söz söylemek	baltanı daşa vurmamak	işi bozmak
baş koşmak	bir işin önemle üzerinde durmak, ilgilenmek, ön ayak olmak, uğraşmak	baş goşmak	bir işin önemle üzerinde durmak, ilgilenmek, ön ayak olmak, uğraşmak
baş yokarı	yukarıya doğru	baş yuharı	yukarıya doğru
baş yoldaşı	çok samimi arkadaş dost	baş yoldaşı	çok samimi arkadaş dost, eş
başgöz etmek	evlendirmek	baş göz etmek	evlendirmek
başı bağlı	başı kapalı	başı bağlı	kapalı
başı bağlı	evli	başı bağlı	evli
başı tutmak	sara nöbeti gelmek	başı tutmak	başı ağrımak
başına çapıt bağlamak	evlendirmek, evlendirmeye çalışmak	başını bağlamak	evlendirmek, evlendirmeye çalışmak
başını bağlamak	evlendirmek, nişanlamak	başını bağlamak	evlendirmek
başkalarına ağız eğmek	başkalarına muhtaç olmak	başkalarına ağız açmak	başkalarına muhtaç olmak
baştan çıkmak	doğru yoldan sapmak	başdan çıkmak	doğru yoldan sapmak
beh vermek	bir şeyi satın alırken önceden bir miktar para vermek	beh vermek	bir şeyi satın alırken önceden bir miktar para vermek
beli kırılmak	çok yorulmak, ölüm gibi çok ağır bir olayla karşı karşıya kalmak	beli gırılmak	çok yorulmak, ölüm gibi çok ağır bir olayla karşı karşıya kalmak
beş taş	misket iriliğinde beş adet taşla oynanan kız oyunu	beş daş, gercimedaş	iki veya dört çocuk ya da gençler arasında

			oynanan kadim oyun şekli
bir yol	bir kez	bir yol	bir kez, bir defa
cızıdan çıkmak	doğru yoldan çıkmak	cızıgdan çıhmag	doğru yoldan çıkmak
cin atına binmek	öfkelenmek, sinirlenmek	cin atına minmek	öfkelenmek, sinirlenmek
çok bilmiş	yaşının üstünde söz söyleyip davranan	çoh bilmiş	yaşının üstünde söz söyleyip davranan
dama düşmek	cezaevine düşmek, hapse girmek	dama düşmek	cezaevine düşmek, hapse girmek
depik depmek	tepme, çifte atmak	tepiik tepmek	tepme, çifte atmak
dimdik durmak	boyun eğmemek, yaltaklanmamak	dümdüz durmag	boyun eğmemek, yaltaklanmamak
dün bir bugün iki	daha erken aceleye gerek yok	dünen bir bugün iki	daha erken, aceleye gerek yok
düş gelmek	rastlamak	tuş gelmek	tastlamak
eğrim büğrüm	eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı	eyri büyrü	eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı
ehti behti	bütün ev halkı	ekti bekti	el, halk, genellikle tekerlemelerde kullanılır
eli ağır	yumruğu pek acıtan adam	eli ağır	yumruğu pek acıtan adam, uğursuz sayılan kimse
eli uzun	hırsızlık yapan kimse	eli uzun, eli uzunlug elemek	hırsız, her işe izinsiz karışmak, müdahale etmek
gara garga	çok çirkin kimse	gara garğa	çok çirkin kimse
gara yer	mezar	gara yer	mezar
gayıl olmak	kabul etmek, razı olmak	gail olmag	kabul etmek, razı olmak
göresü gözü olmamak	görmek istememek	gören gözü olmamag	görmek istememek, nefret etmek
göz belirtmek	hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak	göz bereldmek	hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak
göz değmesi	nazar	göz deymesi	nazar

gözü götürmemek	kıskanmak, çekememek	gözü götürmemek	kıskanmak, çekememek
hatirine dâmek	azarlayıp, tersleyip gönlünü kırmak	hetrine deymek	azarlayıp, tersleyip gönlünü kırmak
heç olmak	bozulmak, kullanılmayacak duruma gelmek	heç olmag	bozulmak, kullanılmayacak duruma gelmek
heder etmek (olmak)	boşa harcamak, bozmak, işe yaramaz duruma getirmek	heder elemek, heder olmag	boşa harcamak, bozmak, işe yaramaz duruma getirmek
höyküre höyküre ağlama	içini çeke çeke sesli olarak ağlama	hönküre hönküre ağlama	içini çeke çeke sesli olarak ağlama
ırahat durmak	yaramazlık etmemek, sorun çıkarmamak, sataşmamak	rahat durmag, dinc durmag	yaramazlık etmemek, sorun çıkarmamak, sataşmamak
ıras gelmek	rastlamak	rast gelmek	rastlamak
iki daşın arasında	iş arasında, kısa sürede, ustalıklı başka işler becermek	iki daşın arasında	iş arasında, kısa sürede, ustalıklı başka işler becermek
itin ..tüne sokmak	rezil etmek, çok utandırmak	itin ...tüne sokmak	rezil etmek, utandırmak
kadasını almak	günahını almak	gadasını almag	derdini, günahını almak
kara yer	mezar, gömüt, sin	gara yer	mezar, gömüt, sin
karnı burmak	midenin, bağırsağın sancılanması	garnı burulmag	midenin, bağırsağın sancılanması
karnı burnunda	doğum yapma günü yaklaşmış kadın	garnı burnunda	doğumu yaklaşmış kadın
kaynanan seviyor	yemek yenirken gelenlere söylenen bir söz	gaynanan sevir	yemek yerken gelenlere söylenen bir söz
kimsenin tavuğuna kiş dememek	konu komşuyu, akrabaları çevredeki hiç kimseyi rahatsız etmemek	kimsenin toyduğuna kiş dememek	konu komşuyu, akrabaları çevredeki hiç kimseyi rahatsız etmemek
koca avrat	yaşlı kadın	goca arvad	yaşlı kadın
küsülü durmak	dargınlığı sürdürmek	küsülü durmag	dargınlığı sürdürmek

maya gibi	etine dolgun, canlı	maya kimi	etine dolgun, canlı, beyaz tenli
par par yanmak	çok parlamak	par par yanmag	çok parlamak
sakız gibi yapışmak	rahatsız edecek biçimde birisinin peşine takılmak	saggız kimi yapışmag	rahatsız edecek biçimde birisinin peşine takılmak
sevindirik olmak	birden, çok sevinçle duyulan heyecan	sevincek olmag	birden, çok sevinçle duyulan heyecan
son beşik	ailede son çocuk	son beşik	ailede son çocuk
söz kesme	evliliğe karar verme	söz kesmek, ad elemek	evliliğe karar verme
sözünü balla kesmek	konuşan kimsenin sözünü keserken izin istemek	sözünü balnan kesmek	konuşan kimsenin sözünü keserken izin istemek
uğrun uğrun	gizli gizli, içten içe	oğrun oğrun	gizli gizli
üst baş	giysi	üst baş	giysi
üzerlerden ırak	tanrı göstermesin	üzden irag, irag olsun	tanrı korusun
vurgun olmak	âşık olmak	vurğun olmag	aşık olmak
yanğı vermek	üzmek	yanğı vermek	sevilmeyen birine tavır yapmak
yarım ağız	isteksiz, içten gelme yerek, dil ucuyla	yarım ağız	isteksiz
yeni yetme	yeni yetişen delikanlı	yeni yetme	yeni yetişen delikanlı
yer depremesi	deprem	yer terpenmesi	deprem
yer tebrenmesi	deprem	yer terpenmesi	deprem
yere bahan	sinsi, iki yüzlü	yere bahan, asta gezen	sinsi, iki yüzlü
yıldız akmak	yıldızın kayıp yer değiştirmesi	ulduz ahması, ulduz sürüşmesi	yıldızın kayıp yer değiştirmesi
yıldızı barışmak	birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak	ulduzu barışmag	birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak
yorgun argın	çok yorulmuş	yorğun arğın	çok yorulmuş

yüz göz olmak	sık sık bozuşmak, küsüşmek	üz göz olmag	sık sık bozuşmak, küsüşmek
zarı zarı	sızlayarak, inleyerek ağlama	zarı zarı	sızlayarak ağlama

2. Aynı Ve Benzer Kelimelerle Yapılmış Olup Farklı ve Birkaç Anlam Taşıyanlar

Buradaki deyimlerde aynı deyimlerin farklı anlam taşıyabilidiklerini görmekteyiz. Aslında sadece kelimenin deyil bir bütün olarak deyim farklı anlamları taşıyabilmesi kelimelerin bir nevi ifade gücünü de ortaya koymaktadır. “Badala basmak – Pedala basmak” deyimindeki “badal” basamak anlamı taşıırken, Azerbaycan Türkçesinde “pedal” bir araçta bulunan çevirme, ilerleme işine yarayan araçtır. Aslında Fransızca kökenli olan bu kelime Anadolu ağızlarında “b” ünsüzü ile telaffuz edilmektedir. Deyimde Çorum ili ağızında “çocuğun basamak atlayarak bir yaşına daha girmesi” ifade edilmek istenirken, Azerbaycan Türkçesinden “pedal” kelimesi doğrudan anlamıyla kullanılmıştır. Kelime günümüz Türkiye Türkçesinde de kelimesinin gerçek anlamı kullanılmaktadır. Kelime Türk Dil Kurumu online sözlükte şu şekilde yer almaktadır. “Pedal *isim, Fransızca pédale* Bir makinede, bir araçta ayak yardımıyla dönmeyi veya hareketi sağlayan düzen, ayaklık. (<https://sozluk.gov.tr>)”

Çorum İli Ağızında Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı	Azerbaycan Türkçesinde Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı
ağır ayak	gebe, yüklü, doğurması yakın	ağır ayag	uğursuz sayılan kişi, hamile, yavaş kişi
ağız kara	kötü haber vermekten hoşlanan kimse	ağız gara	bazı cins köpekler için kullanılan tanım
alıcı kuş	atmaca	alıcı guş	atmaca, hep başkalarından geçinen, gözü açık, uyanık kişi
ayın oyun olmak	oyuncak olmak, eğlence konusu	ayın oyun almag	ufak tefek şeyler almak
badala basmak	çocuğun yaşına girmesi, yaşını doldurması	pedala basmag	araba pedalına basmak, hızlanmak

baş yoldaşı	çok samimi arkadaş dost	baş yoldaşı	çok samimi arkadaş dost, eş
el tutmak	bir şeyten zikir, tespih çekmek için izin almak	el tutmag	yardım etmek
yanğı vermek	üzmek	yanğı vermek, acıg vermek	sevilmeyen birine tavır yapmak
yel yepelek	çabuk çabuk, çabucak	yer yapalag	kısa boylu
yürek kalkması	yürek çarpıntısı	ürek galhması	mide bulantısı
yüzü açılmak	çevresini, dünyayı anlamaya başlamak	üzü açılmag	bekareti bozulmak
badala basmak	çocuğun yaşına girmesi, yaşını doldurması	pedala basmag	araba pedalına basmak, hızlanmak
eli ağır	yumruğu pek acıtan adam	eli ağır	yumruğu pek acıtan adam, uğursuz sayılan kimse
eli dar	maddi durumu iyi olma yan, parasız kimse	eli dar	cimri
eşeğe ters bindirmek	çocukların yaramazlıklarıyla büyüklerin kafasını karıştırması	eşşeye ters mindirmek	rezil etmek
nutku tutulmak	yeme isteği azalmak	nitgi tutulmag	şaşkınlıktan konuşamamak
oyun çihartmak	oyun oynamak, oyun oynayarak eğlenmek	oyun çihardmag	rahat durmamak, sürekli bir şeyler yapma

3. Farklı Kelimelerle Yapılmış Olup Aynı Anlam Taşıyan Deyimler

Türkçenin zengiliklerinden biri de, bünyesinde aynı anlam taşıyan fakat farklı kelime çeşitliliği olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum yüzyıllar içerisinde, geniş coğrafyada konuşulan bir dil için olağan durumdur. Araştırdığımız deyimlerde de buna sıkça rastladık. “Heyheylere gelmek” deyimini Çorum ili ağzında ve genel olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde bu deyim “keçileri gelmek” şekli de mevcut iken belirtilen şekil ile kullanımı ön plandadır. Yakın iki lehçede de “keçileri gelmek” deyimini mevcuttur. Aynı zamanda “cinleri tepesine çılmag” ifadesi

de sıkça kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi çok farklı kelimelerle aynı ifade sağlanmıştır.

Çorum İli Ağzında Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı	Azerbaycan Türkçesinde Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı
bi köroğlu bi eyvaz	bir kadın bir kocadan oluşan aile	süncülle sümbül	bir kadın bir kocadan oluşan aile
dirsek çürütme	okuyup öğrenmek için yıllarca çalışmak	ezab-eziyyet, cefa çekmek, deriden-gabıqdan çıhmag, üreyini goymag, külüng çalmag, sümük sındırmag, canını çürütme.	okuyup öğrenmek için yıllarca çalışmak, uğraşmak, her iş için gayret etmek
eski kulağı kesik	görmüş geçirmiş, deneyimli, eski den ayyaşlık yapmış olan kimse	goca gurd	görmüş geçirmiş, deneyimli, eski den ayyaşlık yapmış olan kimse
gıdım gıdım	azar azar, savurganlık yapmadan	bir gile bir gile	azar azar, savurganlık yapmadan
gurt eniğini azdırıyo	karmakarışık ortam	eşşek bala salıb	karmakarışık ortam
gurt musun guzu musun	gerdek gecesinden sonra güveye ya da geline başarı durumu için sorulan soru	oğlansan ya kız(san)?	gerdek gecesinden sonra güveye ya da geline başarı durumu için sorulan soru, bir işin sonucunu sabırsızlıkla bekleyen insanların, o işi sonucunu yapan kişiye sordukları soru

heyheyleri gelmek	bir anda sinirlenmek	keçileri gelmek, cinleri tepesine çıhmag	sinirlenmek
keçi kulağı	çayırlardan toplanıp yenen bir çeşit ot	turşeng	çayırlardan toplanıp yenen bir çeşit ot, kuzu kulağı, ekşi otu
yeni yeni	son zamanlarda	teze teze	yeni yeni, son zamanlarda
cılıh çıkmak	bozulmak, çok yıpranmak, aşırı yorulmak	zibili çıhmag	bozulmak, çok yıpranmak, aşırı yorulmak
içi geçmek	uyuklamak, uykuya dalmak	yuhuya gedmek	uyuklamak, uykuya dalmak
kıtım kıtım	küçük küçük, azar azar	bir gile bir gile	küçük küçük, azar azar
cılıhını çıkarmak	bir işi iyice abartmak, sulandırmak	ağını çıharmag, ağ elemek, zibilini çıharmag	bir işi iyice abartmak, sulandırmak
babana rahmet	doğru söyledin anlamında onaylama sözü	atana rahmet, atan rehmetlik	doğru söyledin anlamında onaylama sözü

4. Kelimelerden Birinin Aynı, Diğerinin Farklı İsim Veya Fiilden Oluşup Anlam Olarak Aynı Deyimler

Araştırdığımız deyimler arasında iki farklı kelimedenden farklı olarak, deyimde yer alan kelimelerden birinin benzer veya aynı, diğer kelimenin ise farklı isim veya fiille yapıldığı görülmüştür. Bu deyimler anlam olarak aynı anlamı ihtiva etmektedir.

“Ağız eğmek” deyimini Azerbaycan Türkçesinde “ağız elemek”, “dil ağız elemek” gibi farklı fiil veya farklı isimlerle kullanılmaktadır. Anlam itibariyle iki durumda da, “minnet etmek, birinden bir şey istemek zorunda kalmak” manalarını içermektedir. Aynı anlam taşıyan deyim “ağız açmak” gibi şekli de her iki Türk lehçesinde de bulunduğu bilinmektedir.

Çorum İli Ağzında Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı	Azerbaycan Türkçesinde Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı
adıma vurmak	adıyla ölçmek	addımlamag, addımla ölçmek	adıyla ölçmek, adımlamak
ağız eğmek	minnet etmek, birinden bir şey	ağız elemek, dil ağız elemek	minnet etmek, birinden bir şey

	istemek zorunda kalmak		istemek zorunda kalmak
ağız barabar	ağızına dek dolu	ağızbaağız	ağızına dek dolu
ağzın fal ola	geleceğe ilişkin söylenen bir sözün doğru çıkması için yapılan dilek	ağzın fal olsun	geleceğe ilişkin söylenen bir sözün doğru çıkması için yapılan dilek
ahlına yanırım	bir kişinin bir işi yanlış yaptığını belirtmek için söylenen söz	ağılına tüpürüm	bir kişinin bir işi yanlış yaptığını belirtmek için söylenen söz
altını üstünü görme	hayvanların tımarını yapma	altını üstünü görmek, altını üstünü temizlemek	altını üstünü temizlemek (canlı, cansızlar için geçerli)
anadan üran	çırılçıplak	anadan üryan, lüt üryan, anadan gelme	çırılçıplak
aylı günlü	doğurması yakın kadın	ayın günün içinde	hamilelik dönemi
benzine gan gelmek	dinleşmek, yiğitleşmek	üzüne gan gelmek	dinleşmek, canlanmak
beşik kertmesi, beşik kertiği	çocukları beşikte iken nişanlama ya da böylece nişanlanmış kız, erkek	beşik kesmesi	çocukları beşikte iken nişanlama ya da böylece nişanlanmış kız, erkek
birem birem	birer birer	bir bir	birer birer
boğazından kısmak	tutumlu olmak güç koşullarda para biriktirmek	boğazından kesmek	tutumlu olmak güç koşullarda para biriktirmek
coz demek	yanan kömürün su ile söndürülürken çıkardığı ses	cız elemek	yanan kömürün su ile söndürülürken çıkardığı ses
çene çalmak	boş sözler etmek, gevezelik yapmak, derin bir söyleşiye dalmak	çene döymek	boş sözler etmek, gevezelik yapmak, derin bir söyleşiye dalmak
dombalak kılmak	takla atmak	dombalag aşmag	takla atmak

don kesmek	bitkilerin soğuktan donması	don tutmag	bitkilerin soğuktan donması, donmak
ele avuca düşmek	kendisine bakacak durumda olmamak, başkalarının yardımına gereksinim	ele ayağa düşmek	kendisine bakacak durumda olmamak, başkalarının yardımına gereksinim
el gadar	küçük, ufacak	ovuc geder	küçük, ufacak
el gapısı	kadına göre koca evi	özge gapısı, yad gapısı	kadına göre koca evi
el gızı	gelin	yad gızı	gelin
eli böğründe seyretmek	bir iş yapılırken yardım etmeden bakmak	eli belinde bahmag	bir iş yapılırken yardım etmeden bakmak
elin uşā	elin adamı	halhın uşāğı	elin çocuğu
eli yüzü düzgün	bakımlı, güzel	eli ayağı düzgün	bakımlı, güzel
ellik billik	hep beraber	ellikçe	hep beraber
ezenip büzenmek	mahcup duruma düşmek, utanmak	ezilib büzülmek	mahcup duruma düşmek, utanmak
gara yazılı	şansı, kaderi kötü olan, başı dertten kurtulmayan kimse	gara behtli	şansı, kaderi kötü olan, başı dertten kurtulmayan kimse
gara yerde gal	öl anlamında, ilenç	gara yere gir	öl anlamında, ilenç
garı ağızlı	eşinin sözüyle hareket eden erkek	arvad ağız	eşinin sözüyle hareket eden erkek
gaydına bakmak	hazırlamak	geydine galmag	birinin kaygılarıyla ilgilenmek
gol atmak	kabak, salatalık gibi sebzelerin dallarının uzaması	gol budag atmag	gelişmek, ağaçların dallarının uzaması
gursakta koyma	boğazına durma	gursağında galmag, boğazında galmag	boğazına durma
gün dikilmek	öğleye yaklaşmak	günün dik vahtı	öğleye yaklaşmak
gün eğilmesi	ikindiden sonraki zaman	gün batışı	ikindiden sonraki zaman
günaşığı	ayçiçeği	günebaxan	ayçiçeği

hayır hasenat sabı olmak	topluma yararlı işler yapmak	heyirhah olmag, heyriyyeçi olmag	topluma yararlı işler yapmak
hecil düşmek	utanılacak duruma düşmek	hecil olmag, hecalet çekmek	utanılacak duruma düşmek
hıcıl etmek	güç durumda, darda bırakmak	hecil etmek	güç durumda, darda bırakmak, rezil etmek, utandırmak
hop etmek	atlamak, düşmek	hoppanmag	atlamak, zıplamak, hoplamak
ikrah gelmek	bıkkınlık vermek	ikrah olmag	bıkkınlık vermek
iki dinli	sözünde durmayan, kaypak	iki üzlü	sözünde durmayan, kaypak
it ayağı yemiş gibi gezmek	bütün gün gezen hanımlar ile sürekli sokaklarda dolaşan, oyna yan çocuklar için kullanılan kınama sözü	it eyağı yemiş	bütün gün gezen hanımlar ile sürekli sokaklarda dolaşan, oyna yan çocuklar için kullanılan kınama sözü
kakiç kakmak	birinin kötülüklerini yüzüne vurmak	gahınc elemek	kakmak
kakı kakmak	kusurunu yüzüne vurmak	gahınc elemek	kusurunu yüzüne vurmak
kakiş etmek	yapılan bir iyiliği başa kakmak	gahınc elemek	yapılan bir iyiliği başa kakmak
kanı ılmak	sevmek, beğenmek	ganı gaynamag	sevmek, beğenmek, kanı kaynamak, ısınmak
Karayazı	ölüm, üzüntü, sıkıntı	gara beht	ölüm, üzüntü, sıkıntı
kıcıt etmek	kiskandırmak	acı gıcı vermek, gıcığ etmek, acıg vermek	kiskandırmak
kuluç kırmak	ağrıyan yeri ovmak	gulunc gırmag	ağrıyan yeri ovmak
kurk olmak	tavuğun kuluçka olması	gırt düşmek	tavuğun kuluçka olması
kursağında komak	boğazına durdurmak	gursağında galmag, boğazında galmag	boğazına durdurma, bir isteğin dileğin olmaması

küsü tutmak	darılmak, konuşmamak	küs olmag	darılmak, konuşmamak
küt olmak	kötürüm olmak, bacakları tutmamak	şil küt olmag	kötürüm olmak, bacakları tutmamak
mecali galmamak	çok yorulmak, yeniden iş göreceğ gücü kalmamak	macalı olmamağ, macalı galmamağ	çok yorulmak, yeniden iş göreceğ gücü kalmamak
naçar kalmak	çaresiz duruma düşmek	çar naçar galmag	çaresiz duruma düşmek
nişan atmak	nişanı bozmak, evlenmekten vazgeçmek	nişan gaytarmag	nişanı bozmak, evlenmekten vazgeçmek
sarı çıyan	başkalarına zararı dokunan sarışın insan	sarı ilan	başkalarına zararı dokunan sarışın insan
sözüm meclisten dışarı	söyleyeceklerimin burada bulunanlarla ilgisi yoktur anlamında bir deyim	sözüm meclisten gırağa, sözüm meclisten bayıra	söyleyeceklerimin burada bulunan larla ilgisi yoktur anlamında bir deyim
tavuk karası	karanlıkta görememe hastalığı	toyug korluğu	karanlıkta görememe hastalığı
tay gelmek	denk gelmek, eşit gelmek	tay tuş olmag	denk gelmek, eşit gelmek
tembiy etmek	tembih etmek	tembih elemek	tembih etmek
tuş olmak	karşılaşmak, rastlaşmak	tuş gelmek	karşılaşmak, rastlaşmak
uğrunu kesmek	yolda giden kimsenin önünü kapatmak ya da önünden geçmek	gabağını kesmek	yolda giden kimsenin önünü kapatmak ya da önünden geçmek
ummacık olmak	çok istediği bir şey için aşırı sabırsızlanmak	umsunmag	bir şeyi, yiyeceği canı çekmek
yas kaldırma	düğüne başlamak için köyde, mahallede cenazesi olan evden izin alma	yasdan çixartmag	yastan çıkarmak

yavan konuşmak	anlamsız, yersiz konuşmak	yavan danışmag	anlamsız, yersiz konuşmak, boş konuşmak
yel almak	soğuk almak, hastalanmak	yel girmek	kaslarda ağrı ile seyreden soğuk algınlığı
yerik yermek	gebe kadının aşermesi	yeriklemek	gebe kadının aşermesi
yırtık ağız	geveze, boşboğaz	ağzı cırıg	geveze, boşboğaz
yol yordam	yöntem, kural, davranış inceliği	yol tarıg	yöntem, kural, davranış inceliği
yüze gelmek	kafa tutmak, karşılık vermek	üze durmag	kafa tutmak, karşılık vermek
yüzük atma	nişanı bozma	üzük gaytarma	nişanı bozma
zırt getmek, zırt gelmek	ters davranmak, zıt gitmek	ziddine gedmek	ters davranmak, zıt gitmek

Araştırdığımız Deyimlerin Tamamı Aşağıdaki Tabloda Verilmiştir.

Çorum İli Ağızında Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı	Azerbaycan Türkçesinde Geçen Deyim	Türkiye Türkçesindeki Tam Karşılığı
adı batası	ölesice	adı batmış	ölesice
adıma vurmak	adımla ölçmek	addımlamag, addımla ölçmek	adımla ölçmek, adımlamak
ağır ayak	gebe, yüklü, doğurması yakın	ağır ayag	uğursuz sayılan kişi, hamile, yavaş kişi
ağız eğmek	minnet etmek, birinden bir şey istemek zorunda kalmak	ağız elemek, dil ağız elemek	minnet etmek, birinden bir şey istemek zorunda kalmak
ağzı barabar	ağzına dek dolu	ağızbaağız	ağzına dek dolu
ağzı kara	kötü haber vermekten hoşlanan kimse	ağzı gara	bazı cins köpekler için kullanılan tanım
ağzın fal ola	geleceğe ilişkin söylenen bir sözün doğru çıkması için yapılan dilek	ağzın fal olsun	geleceğe ilişkin söylenen bir sözün doğru çıkması için yapılan dilek
ağzı pek	sır vermeyen, ketum kimse	ağzı berk	sır vermeyen, ketum kimse

ahlına yanıyım	bir kişinin bir işi yanlış yaptığını belirtmek için söylenen söz	ağına tüpürüm	bir kişinin bir işi yanlış yaptığını belirtmek için söylenen söz
alıcı kuş	atmaca	alıcı guş	atmaca, hep başkalarından geçinen, gözü açık, uyanık kişi
altını üstünü görme	hayvanların tımarını yapma	altını üstünü görmek, altını üstünü temizlemek	altını üstünü temizlemek (canlı, cansızlar için geçerli)
anadan üran	çırılçıplak	anadan üryan, lüt üryan, anadan gelme	çırılçıplak
ayın oyun olmak	oyuncak olmak, eğlence konusu olmak	ayın oyun almag	ufak tefek şeyler almak
aylı günlü	doğurması yakın kadın	ayın günün içinde	doğurması yakın kadın
babalı boynuna	vebali boynuna sorumluluğu sana	babalı boynuna	vebali boynuna sorumluluğu sana
babana rahmet	doğru söyledin anlamında onaylama sözü	atana rahmet, atan rahmetlik	doğru söyledin anlamında onaylama sözü
badala basmak	çocuğun yaşına girmesi, yaşını doldurması	pedala basmag	araba pedalına basmak, hızlanmak
bağrı yoha	yufka yürekli, merhametli	üreyi yuha	yufka yürekli, merhametli
baltayı taşa vurmak	boş bulunup birisinin yanında hoş gitmeyecek söz söylemek	baltanı daşa vurmag	boş bulunup birisinin yanında hoş gitmeyecek söz söylemek
başına çapıt bağlamak	evlendirmek, evlendirmeye çalışmak	başını bağlamag	evlendirmek, evlendirmeye çalışmak
başgöz etmek	evlendirmek	baş göz etmek	evlendirmek
başı bağlı	başı kapalı	başı bağlı	başı kapalı

başı bağı	evli	başı bağı	evli
başını bağlamak	evlendirmek, nişanlamak	başını bağlamak	evlendirmek, nişanlamak
başı tutmak	sara nöbeti gelmek	başı tutmag	başı ağrımak
başkalarına ağız eğmek	başkalarına muhtaç olmak	başgalarına ağız açmag	başkalarına muhtaç olmak
baş koşmak	bir işin önemle üzerinde durmak, ilgilenmek, ön ayak olmak, uğraşmak	baş goşmag	bir işin önemle üzerinde durmak, ilgilenmek, ön ayak olmak, uğraşmak
baştan çıkmak	doğru yoldan sapmak	başdan çıhmag	doğru yoldan sapmak
baş yokarı	yukarıya doğru	baş yuharı	yukarıya doğru
baş yoldaşı	çok samimi arkadaş dost	baş yoldaşı	çok samimi arkadaş dost, eş
beh vermek	bir şeyi satın alırken önceden bir miktar para vermek	beh vermek	bir şeyi satın alırken önceden bir miktar para vermek
beli kırılmak	çok yorulmak, ölüm gibi çok ağır bir olayla karşı karşıya kalmak	beli girilmag	çok yorulmak, ölüm gibi çok ağır bir olayla karşı karşıya kalmak
benzine gan gelmek	dinleşmek, yığıleşmek	üzüne gan gelmek	dinleşmek, canlanmak
beşik kertmesi, beşik kertiği	çocukları beşikte iken nişanlama ya da böylece nişanlanmış kız, erkek	beşik kesmesi	çocukları beşikte iken nişanlama ya da böylece nişanlanmış kız, erkek
beş taş	misket iriliğinde beş adet taşla oynanan kız oyunu	beş daş, gercimedaş	iki veya dört çocuk ya da gençler arasında oynanan kadim oyun şekli
bi köroğlu bi eyvaz	bir kadın bir kocadan oluşan aile	süncülle sümbül	bir kadın bir kocadan oluşan aile
birem birem	birer birer	bir bir	birer birer
bir yol	bir kez	bir yol	bir kez

boğazından kısmak	tutumlu olmak güç koşullarda para biriktirmek	boğazından kesmek	tutumlu olmak güç koşullarda para biriktirmek
cıllı çıkmak	bozulmak, çok yıpranmak, aşırı yorulmak	zibili çıhmag	bozulmak, çok yıpranmak, aşırı yorulmak
cıllıkını çıkarmak	bir işi iyice abartmak, sulandırmak	ağını çıharmag, ağ elemek, zibilini çıharmag	bir işi iyice abartmak, sulandırmak
cızıdan çıkmak	doğru yoldan çıkmak	cızıgdan çıhmag	doğru yoldan çıkmak
cin atına binmek	öfkelenmek, sinirlenmek	cin atına minmek	öfkelenmek, sinirlenmek
coz demek	yanan kömürün su ile söndürülürken çıkardığı ses	cız elemek	yanan kömürün su ile söndürülürken çıkardığı ses
çene çalmak	boş sözler etmek, gevezelik yapmak, derin bir söyleşiye dalmak	çene döymek	boş sözler etmek, gevezelik yapmak, derin bir söyleşiye dalmak
çok bilmiş	yaşının üstünde söz söyleyip davranan	çoh bilmiş	yaşının üstünde söz söyleyip davranan
dama düşmek	cezaevine düşmek, hapse girmek	dama düşmek	cezaevine düşmek, hapse girmek
depik depmek	tepmek, çifte atmak	tepik tepmek	tepmek, çifte atmak
dimdik durmak	boyun eğmemek, yaltaklanmamak	dümdüz durmag	boyun eğmemek, yaltaklanmamak
dirsek çürütmek	okuyup öğrenmek için yıllarca çalışmak	ezab-eziyyet, cefa çekmek, deriden-gabıqdan çıhmag, üreyini goymag, külüng çalmag, sümük sındırmag, canını çürütmek.	okuyup öğrenmek için yıllarca çalışmak, uğraşmak, her iş için gayret etmek

dombalak kılmak	takla atmak	dombalag aşmag	takla atmak
don kesmek	bitkilerin soğuktan donması	don tutmag	bitkilerin soğuktan donması, donmak
dün bir bugün iki	daha erken aceleye gerek yok	dünen bir bugün iki	daha erken, aceleye gerek yok
düş gelmek	rastlamak	tuş gelmek	tastlamak
eğrim büğrüm	eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı	eyri büyrü	eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı
ehti behti	bütün ev halkı	ekti bekti	el, halk, genellikle tekerlemelerde kullanılır
ele avuca düşmek	kendisine bakacak durumda olmamak, başkalarının yardımına gereksinim	ele ayağa düşmek	kendisine bakacak durumda olmamak, başkalarının yardımına gereksinim
el gadar	küçük, ufacık	ovuc geder	küçük, ufacık
el gapısı	kadına göre koca evi	özge gapısı, yad gapısı	kadına göre koca evi
el gızı	gelin	yad gızı	gelin
eli ağır	yumruğu pek acitan adam	eli ağır	yumruğu pek acitan adam, uğursuz sayılan kimse
eli böğründe seyretmek	bir iş yapılırken yardım etmeden bakmak	eli belinde bahmag	bir iş yapılırken yardım etmeden bakmak
eli dar	maddi durumu iyi olma yan, parasız kimse	eli dar	cimri
elin uşā	elin adamı	halhın uşağı	elin çocuğu
eli uzun	hırsızlık yapan kimse	eli uzun, eli uzunlug elemek	hırsız, her işe izinsiz karışmak, müdahale etmek
eli yüzü düzgün	bakımlı, güzel	eli ayağı düzgün	bakımlı, güzel
ellik billik	hep beraber	ellikce	hep beraber
el tutmak	bir şeyten zikir, tespih çekmek için izin almak	el tutmag	yardım etmek

eski kulağı kesik	görmüş geçirmiş, deneyimli, eski den ayyaşlık yapmış olan kimse	goca gurd	görmüş geçirmiş, deneyimli, eski den ayyaşlık yapmış olan kimse
eşeğe ters bindirmek	çocukların yaramazlıklarıyla büyüklerin kafasını karıştırması	eşşeye ters mindirmek	rezil etmek
ezenip büzenmek	mahcup duruma düşmek, utanmak	ezilib büzülmek	mahcup duruma düşmek, utanmak
gara yazılı	şansı, kaderi kötü olan, başı dertten kurtulmayan kimse	gara behtli	şansı, kaderi kötü olan, başı dertten kurtulmayan kimse
gara yer	mezar	gara yer	mezar
gara yerde gal	öl anlamında, ilenç	gara yere gir	öl anlamında, ilenç
gara garga	çok çirkin kimse	gara garğa	çok çirkin kimse
garı ağızlı	eşinin sözüyle hareket eden erkek	arvad ağız	eşinin sözüyle hareket eden erkek
gaydına bakmak	hazırlamak	geydine galmag	birinin kaygılarıyla ilgilenmek
gayıl olmak	kabul etmek, razı olmak	gail olmag	kabul etmek, razı olmak
gıdım gıdım	azar azar, savurganlık yapmadan	bir gile bir gile	azar azar, savurganlık yapmadan
gol atmak	kabak, salatalık gibi sebzelerin dallarının uzaması	gol budag atmag	gelişmek, ağaçların dallarının uzaması
göz değmesi	nazar	göz deymesı	nazar
göresü gözü olmamak	görmek istememek	gören gözü olmomag	görmek istememek, nefret etmek
göz belirtmek	hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak	göz bereldmek	hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak
gözü götürmemek	kıskanmak, çekememek	gözü götürmemek	kıskanmak, çekememek
gursakta koyma	boğazına durma	gursağında galmag,	boğazına durma

		boğazında galmag	
gurt eniğini azdırıyo	karmakarışık ortam	eşsek bala salıb	karmakarışık ortam
gurt musun guzu musun	gerdek gecesinden sonra güveye ya da geline başarı durumu için sorulan soru	oğlansan ya gız(san)?	gerdek gecesinden sonra güveye ya da geline başarı durumu için sorulan soru, bir işin sonucunu sabırsızlıkla bekleyen insanların, o işi sonucunu yapan kişiye sordukları soru
gün dikilmek	öğleye yaklaşmak	günün dik vahtı	öğleye yaklaşmak
gün eğilmesi	ikindiden sonraki zaman	gün batışı	ikindiden sonraki zaman
günaşığı	ayçiçeği	günebaxan	ayçiçeği
hatirine dâmek	azarlayıp, tersleyip gönlünü kırmak	hetrine deymek	azarlayıp, tersleyip gönlünü kırmak
hayır hasenat sabı olmak	topluma yararlı işler yapmak	heyirhah olmag, heyriyyeçi olmag	topluma yararlı işler yapmak
hecil düşmek	utanılacak duruma düşmek	hecil olmag, hecalet çekmek	utanılacak duruma düşmek
heç olmak	bozulmak, kullanılmayacak duruma gelmek	heç olmag	bozulmak, kullanılmayacak duruma gelmek
heder etmek (olmak)	boşa harcamak, bozmak, işe yaramaz duruma getirmek	heder elemek, heder olmag	boşa harcamak, bozmak, işe yaramaz duruma getirmek
heyheyleri gelmek	bir anda sinirlenmek	keçileri gelmek, cinleri tepesine cıhmag	sinirlenmek
hıcıl etmek	güç durumda, darda bırakmak	hecil etmek	güç durumda, darda bırakmak, rezil etmek, utandırmak

hop etmek	atlamak, düşmek	hoppanmag	atlamak, zıplamak, hoptlamak
höyküre höyküre ağlama	içini çeke çeke sesli olarak ağlama	hönküre hönküre ağlama	içini çeke çeke sesli olarak ağlama
ıras gelmek	rastlamak	rast gelmek	rastlamak
ırahat durmak	yaramazlık etmemek, sorun çıkarmamak, sataşmamak	rahat durmag, dinc durmag	yaramazlık etmemek, sorun çıkarmamak, sataşmamak
içi geçmek	uyuklamak, uykuya dalmak	yuhuya gedmek	uyuklamak, uykuya dalmak
ikrah gelmek	bıkkınlık vermek	ikrah olmag	bıkkınlık vermek
iki daşın arasında	iş arasında, kısa sürede, ustalikle başka işler becermek	iki daşın arasında	iş arasında, kısa sürede, ustalikle başka işler becermek
iki dinli	sözünde durmayan, kaypak	iki üzlü	sözünde durmayan, kaypak
it ayağı yemiş gibi gezmek	bütün gün gezen hanımlar ile sürekli sokaklarda dolaşan, oyna yan çocuklar için kullanılan kınama sözü	it eyağı yemiş	bütün gün gezen hanımlar ile sürekli sokaklarda dolaşan, oyna yan çocuklar için kullanılan kınama sözü
itin ..tüne sokmak	rezil etmek, çok utandırmak	itin ...tüne sokmak	rezil etmek, utandırmak
kadasını almak	günahını almak	gadasını almag	derdini, günahını almak
kakış kakmak	birinin kötülüklerini yüzüne vurmak	gahınc elemek	kakmak
kakı kakmak	kusurunu yüzüne vurmak	gahınc elemek	kusurunu yüzüne vurmak
kakış etmek	yapılan bir iyiliği başa kakmak	gahınc elemek	yapılan bir iyiliği başa kakmak
kanı ılmak	sevmek, beğenmek	ganı gaynamag	sevmek, beğenmek, kanı kaynamak, ısınmak
karayazı	ölüm, üzüntü, sıkıntı	gara beht	ölüm, üzüntü, sıkıntı

kara yer	mezar, gömüt, sin	gara yer	mezar, gömüt, sin
karnı burmak	midenin, bağırsağın sancılanması	garnı burulmag	midenin, bağırsağın sancılanması
karnı burnunda	doğum yapma günü yaklaşmış kadın	garnı burnunda	doğumu yaklaşmış kadın
kaynanan seviyor	yemek yenirken gelenlere söylenen bir söz	gaynanan sevir	yemek yerken gelenlere söylenen bir söz
keçi kulağı	çayırlardan toplanıp yenen bir çeşit ot	turşeng	çayırlardan toplanıp yenen bir çeşit ot, kuzu kulağı, ekşi otu
kıcıt etmek	kiskandırmak	acı gıcı vermek, gıcıg etmek, acıg vermek	kiskandırmak
kıtım kıtım	küçük küçük, azar azar	bir gile bir gile	küçük küçük, azar azar
kimsenin tavuğuna dememek	konu komşuyu, akrabaları çevredeki hiç kimseyi rahatsız etmemek	kimsenin toyuğuna dememek	konu komşuyu, akrabaları çevredeki hiç kimseyi rahatsız etmemek
koca avrat	yaşlı kadın	goca arvad	yaşlı kadın
kuluç kırmak	ağrıyan yeri ovmak	gulunc gırmag	ağrıyan yeri ovmak
kurk olmak	tavuğun kuluçka olması	girt düşmek	tavuğun kuluçka olması
kursağında komak	boğazına durdurmak	gursağında galmag, boğazında galmag	boğazına durma, bir isteğin dileğin olmaması
küsülü durmak	darginliği sürdürmek	küsülü durmag	darginliği sürdürmek
küsü tutmak	darılmak, konuşmamak	küs olmag	darılmak, konuşmamak
küt olmak	kötürüm olmak, bacakları tutmamak	şil küt olmag	kötürüm olmak, bacakları tutmamak
maya gibi	etine dolgun, canlı	maya kimi	etine dolgun, canlı, beyaz tenli

mecali galmamak	çok yorulmak, yeniden iş görecektir gücü kalmamak	macalı olmamağ, macalı galmamağ	çok yorulmak, yeniden iş görecektir gücü kalmamak
naçar kalmak	çaresiz duruma düşmek	çar naçar galmag	çaresiz duruma düşmek
nişan atmak	nişanı bozmak, evlenmekten vazgeçmek	nişan gaytarmag	nişanı bozmak, evlenmekten vazgeçmek
nutku tutulmak	yeme isteği azalmak	nitgi tutulmag	şaşkınlıktan konuşamamak
oyun çihartmak	oyun oynamak, oyun oynayarak eğlenmek	oyun çihardmag	rahat durmamak, sürekli bir şeyler yapma
par par yanmak	çok parlamak	par par yanmag	çok parlamak
sakız gibi yapışmak	rahatsız edecek biçimde birisinin peşine takılmak	saggız kimi yapışmag	rahatsız edecek biçimde birisinin peşine takılmak
sarı çıyan	başkalarına zararı dokunan sarışın insan	sarı ilan	başkalarına zararı dokunan sarışın insan
sevindirik olmak	birden, çok sevinçle duyulan heyecan	sevincek olmag	birden, çok sevinçle duyulan heyecan
son beşik	ailede son çocuk	son beşik	ailede son çocuk
söz kesme	evliliğe karar verme	söz kesmek, ad elemek	evliliğe karar verme
sözüm meclisten dışarı	söyleyeceklerimin burada bulunanlarla ilgisi yoktur anlamında bir deyim	sözüm meclisten gırağa, sözüm meclisten bayıra	söyleyeceklerimin burada bulunanlarla ilgisi yoktur anlamında bir deyim
sözünü balla kesmek	konuşan kimsenin sözünü keserken izin istemek	sözünü balnan kesmek	konuşan kimsenin sözünü keserken izin istemek
tavuk karası	karanlıkta görememe hastalığı	toyug korluğ	karanlıkta görememe hastalığı
tay gelmek	denk gelmek, eşit gelmek	tay tuş olmag	denk gelmek, eşit gelmek
tembiy etmek	tembih etmek	tembih elemek	tembih etmek

tuş olmak	karşılaşmak, rastlaşmak	tuş gelmek	karşılaşmak, rastlaşmak
uğrun uğrun	gizli gizli, içten içe	oğrun oğrun	gizli gizli, içten içe
uğrunu kesmek	yolda giden kimsenin önünü kapatmak ya da önünden geçmek	gabağını kesmek, yolunu kesmek	yolda giden kimsenin önünü kapatmak ya da önünden geçmek
ummackik olmak	çok istediği bir şey için aşırı sabırsızlanmak	umsunmag	bir şeyi, yiyeceği canı çekmek
üst baş	giysi	üst baş	giysi
üzerlerden irak	Tanrı göstermesin	üzden irag, irag olsun	Tanrı korusun
vurgun olmak	âşık olmak	vurğun olmag	âşık olmak
yanğı vermek	üzmek	yanğı vermek, acıg vermek	sevilmeyen birine tavır yapmak
yarım ağız	isteksiz, içten gelme yerek, dil ucuyla	yarım ağız	İsteksiz, içten gelme yerek, dil ucuyla
yas kaldırma	düğüne başlamak için köyde, mahallede cenazesi olan evden izin alma	yasdan çixartmag	yastan çıkarmak
yavan konuşmak	anlamsız, yersiz konuşmak	yavan danışmag	anlamsız, yersiz konuşmak, boş konuşmak
yel almak	soğuk almak, hastalanmak	yel girmek	soğuk almak, hastalanmak, kaslarda ağrı ile seyreden soğuk algınlığı
yel yepelek	çabuk çabuk, çabucak	yer yapalag	kısa boylu
yerik yermek	gebe kadının aşermesi	yeriklemek	gebe kadının aşermesi
yeni yeni	son zamanlarda	teze teze	yeni yeni, son zamanlarda
yeni yetme	yeni yetişen delikanlı	yeni yetme	yeni yetişen delikanlı
yer deprenmesi	deprem	yer terpenmesi	deprem

yere bahan	sinsi, iki yüzlü	yere bahan, asta gezen	sinsi, iki yüzlü
yer tebrenmesi	deprem	yer terpenmesi	deprem
yıldız akmak	yıldızın kayıp yer değiştirmesi	ulduz ahması, ulduz sürüşmesi	yıldızın kayıp yer değiştirmesi
yıldızı barışmak	birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak	ulduzu barışmag	birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak
yırtık ağız	geveze, boşboğaz	ağzı cırıg	geveze, boşboğaz
yol yordam	yöntem, kural, davranış inceliği	yol tarıg	yöntem, kural, davranış inceliği
yorgun argın	çok yorulmuş	yorğun argın	çok yorulmuş
yüze gelmek	kafa tutmak, karşılık vermek	üze durmag	kafa tutmak, karşılık vermek
yürek kalkması	yürek çarpıntısı	ürek galhması	mide bulantısı
yüz göz olmak	sık sık bozuşmak, küsüşmek	üz göz olmag	sık sık bozuşmak, küsüşmek
yüzü açılmak	çevresini, dünyayı anlamaya başlamak	üzü açılmag	bekareti bozulmak
yüzük atma	nişanı bozma	üzük gaytarma	nişanı bozma
zarı zarı	sızlayarak, inleyerek ağlama	zarı zarı	sızlayarak ağlama, inleyerek ağlama
zırt getmek, zırtta gelmek	ters davranmak, zıt gitmek	ziddine gedmek	ters davranmak, zıt gitmek

5. Deyimlerde Bulunan Bazı Dil Özellikleri

Türkçe ses olaylarının bolca yaşandığı bir dildir. Bütün sesler kimliklerinin çıkış yeri ve çıkış biriminden alırlar. Seslerin ses organlarının neresinde ve nasıl çıkarılışı ses değişmelerinin de başlıca iki biçimidir. Sesler arasındaki uyum veya uyumsuzluk, yani benzeşme veya aykırılışma, bu iki ölçek içinde gerçekleşir; fakat ikisi birlikte olmaz. Benzeşme veya aykırılışma, ya seslerin çıkış yerlerine göre ya da çıkış biçimlerine göre olur.¹ Ele aldığımız deyimlerin Azerbaycan Türkçesi ile karşılaştırılmasında diğer bir husus ise iki lehçe arasındaki bulunan, karşılaştığımız karakteristik dil özellikleridir.²

Buna birkaç örnek verecek olursak, kelime başında, sonunda, ek başında, sonunda ses farklılıkları gösterebiliriz. Özellikle günümüzde Anadolu ağzlarında

¹ Karaağaç, Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları 2013, s. 148.

görülen “k – ğ”, “k - g” ünsüz değişmesi, kelime başı ünlü türemesi gibi tipik ses değişimleri, “mağ – mağ” mastar eklerinde son seste değişim, “b – m”, “t – d” gibi kelime başı ses değişimleri de en belirgin ses özelliklerinin başında gelmektedir.

Deyimler arasında bu ses olaylarını bulandıran birkaç örnek verecek olursak

5.1. Ünsüz Ötümlüleşmesinin Bulunduğu Bazı Deyimler

/-ğ/ < /-k/

Azerbaycan Türkçesinde var olan bu özellik genellikle Anadolu ağızlarında da sıkça görülmektedir.

“ayag, gara, gahınc” gibi örneklerin Türkiye Türkçesinde “ayak, kara, kakınc” şekilleri kullanılsa da, Anadolu ağızlarında “ğ ve k”lı şekillerin kullanılışı ön plandadır. Yukarıda örnek verdiğimiz deyimlerde de bu şekilde kullanılmıştır.

/d-/ < /t-/

“Baltayı taşa vurmak – Baltanı daşa vurmağ”

“daş” vb örnek kelimelerin bugün Türkiye Türkçesinde “taş”, “t” ünsüzleri ile kullanıldığı görülmektedir. Anadolu ağızlarında bu ses olayına sıkça rastlanır. Ele aldığımız deyimlerde de bu şekilde kullanılmıştır.

5.2. Ünsüz Sızıcılaşmasının Bulunduğu Bazı Deyimler

/x (h)/ < /k/

İki lehçe arasında en çok bulunan ses olayındandır.

“Çok bilmiş – Çoh bilmiş”, “Baştan çıkmak – Başdan çıhmağ” gibi örneklerde “çoh”, “çih – “ ünsüz sızıcılaşmasına örnek kelimelerdendir.

5.3. Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmenin Bulunduğu Bazı Deyimler

İki lehçe arasında en fazla örneği olan ses olaylarındandır. Ele aldığımız deyimlerde tespit ettiğimiz

/l/ < /r/ örneğidir.

“Göz belirtmek – Göz bereldmek” bu ses olayı örnektir.

5.4. Göçüşme (Metatez)’nin Bulunduğu Bazı Deyimler

“Yer deprenmesi – Yer terpenmesi” deyiminde “p-r” nüsüzleri arasında bir göçüşme ve kelime başında da “t-d” ünsüz değişimi mevcuttur ki, bu ses olayı Azerbaycan Türkçesinin karakteristik dil özelliklerindedir. İki lehçe arasında en çok bulunan ses özelliklerindedir.

5.5. Ünsüz İkizleşmesinin Bulunduğu Bazı Deyimler

Eski Türkçe döneminden beri karşılaştığımız bu ses olayı, Türkçenin tarihi metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sayılarda görülen bu özellik Anadolu ağızlarında da varlığını sürdürmektedir. Günümüzde Türkiye Türkçesinin yazı dilinde bulunmayan bu özellik Azerbaycan Türkçesinde sıkça kullanılmaktadır.

“Addıma vurmak – Addımlamag, addımla ölçmek”, “Sakız gibi yapışmak – Saggız kimi yapışmag” deyimlerinde geçen ünsüz ikizleşmeleri buna örnektir.

5.6. Ünsüz Düşmesinin Bulunduğu Bazı Deyimler

Ø < /y/

“Yürek kalkması – Ürek galhması”, “Yüz göz olmak – Üz göz olmag”, “Yüzü açılmak - Üzü açılmag” deyimleri kelime başı ünsüz düşmesi özellikleri taşımaktadır.

Ø < /v/ < /b/

“Bağrı yoha – Üreyi yuha” deyimini Azerbaycan Türkçesinin karakteristik bir dil özelliği olan ses olayını barındırmaktadır. Türkçenin tarihi dönemlerinden beri kelime ortasında görülen “b” ünsüzünün zaman içerisinde “v” sesine dönüşerek, daha sonradan da kaybolduğu görülmüştür. Örnek deyimdeki “yufka” kelimesi, Çorum ili ağzında ünlü denişmesi ile “yoha” şeklinde kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinin hem ağzlarında hem de yazı dilinde “yuha” şekli kullanılmaktadır.

5.7. Ünsüz Ötümlüleşmesinin Bulunduğu Bazı Deyimler

/b-/ < /p-/

“Ağzı pek – Ağzı berk” deyimindeki “pek” kelime anlamı itibariyle “sıkı, sağlam” anlamıyla kullanılmış, Azerbaycan Türkçesi de aynı anlamı bugün “berk” şekliyle karşılamaktadır. Kelime başında bir ünsüz ötümlüleşmesi mevcuttur.

5.8. Ünsüz Ötümsüzleşmesinin Bulunduğu Bazı Deyimler

/k-/ < /g-/

“Maya gibi - Maya kimi”, “Sakız gibi yapışmak – Saggız kimi yapışmag” deyimlerindeki “gibi” benzetme edatındaki “k” ünsüzü ile kullanım şeklinin aslında Türkçenin tarihi dönem metinlerindeki “bigi, kibi, kimi” şekilleriyle kullanıldığı bilmekteyiz. Bugün Azerbaycan Türkçesinde “kimi” şekli kullanımını devam ettirmekte, Azerbaycan’da bazı ağzılarda “kimin” şeklinin de bulunduğunu görmekteyiz.

5.9. Kelime Başında Ünlü Türemesinin Bulunduğu Bazı Deyimler

/i/

Türkçede sözcük başında ünlü türemesine genellikle Türkçenin yapısına uymayan ünsüzlerin (özellikle r ve l ünsüzleri) başta bulunması durumunda rastlanmaktadır: recep > irecep, leğen > ilegen vb. ³

³ Nalbant, V.M, Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinin Tasnifinde Yeni Bir Ölçüt: Ünlü Türemeleri, *Türkbilgi*, 33, 2017, s. 59

“İrahat durmak – Rahat durmag” deyiminde kelime başındaki “ı” ünlüsünün türemesi sadece Anadolu ağızlarında görülen bir özellik değil, yazı dilinde de mevcuttur. Bu ünlüler “ı,i,o,u” olarak görmekteyiz. Genellikle Türkçede altıntı kelimelerde görülen bu özellik diğer Türk yazı dillerinde de bulunmaktadır. Ortak dil özelliklerinin benzerliği ile dikkat çeken Azerbaycan Türkçesinde de aynı özellik bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde bulunan “iskonto, iramaz, orus, irahmetli” gibi örnekler karşın Azerbaycan Türkçesinde de “ürsiyet, urus” gibi kelimelerde de kelime başı ünlü türemeleri ön plana çıkmıştır. Bu ses olayının altıntı bir kelimenin telaffuzunu kolaylaştırma, bazen de nazım türlerinde kafiyelerde ölçüyü belirlemek için kullanıldığı da bilinmektedir.

Azerbaycan Türkçesi ve Çorum ağızında ele aldığımız deyimlerde bazı kelimelerde ortak ses olayı bulunmasa da, Anadolu’nun diğer ağız özelliklerinde görülen bazı kelimeler vardır ortak ses olaylarına sahiptir. Bu kelimelerde aşağıda iki örnek verdik.

Rehmet (< Ar. Rahmet) kelimesi buna örnektir.

Bu örnekte “rahmet” kelimesinin uyuma, “rehmet” şeklinin ise Azerbaycan Türkçesinde uyuma girdiği görülmektedir. Çorum İli ağızında bu durum Türkiye Türkçesinin uyuma girmedikleri görülmektedir. Genel itibariyle yabancı asıllı kelimelerin Azerbaycan Türkçesinde uyuma girdiği bilinmektedir. Türkiye Türkçesinde bu durum farklı, yani yukarıda verilen örnek kelime üzerinden yol alırsak Arapça olan bu kelimenin aynı şekilde kalınlık uyumuna girmedikleri ve “rahmet” şeklinde devam ettiği görülmektedir. Anadolu ağızlarından Erzurum, Kars vb yörelerde ise kelimenin “rehmet” şekillerindeki telaffuzuyla karşılaşabilmekteyiz. Çorum İli ağızında kelime “rahmet” şekliyle kullanılmaktadır.

“*Ezab-eziyyet*” örneğindeki ikileme kelimeler Arapça kökenli olup bu kelimeler Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Kelimelerdeki ses uyumu açısından iki lehçede farklı şekillerde kullanılmaktadırlar.

Ezab (< Ar. azab)

“Ezab” kelimesindeki benzer ses değişimi Azerbaycan Türkçesinde yabancı asıllı kelimelerde en çok görülen ses olaylardan biridir. Genellikle Çorum ağızındaki bazı ses olayları Azerbaycan Türkçesi ile ortaklık arz etmektedir.

“*Eziyyet*” köken itibariyle Arapça olup günümüz Türkiye Türkçesinde “eziyet” olarak kullanılan bir kelimedir. Genel itibariyle Azerbaycan Türkçesinde kullanıldıkları zaman çift “y” ünsüzü şekliyle geçmektedir. “edebiyat – edebiyat”, “keyfiyyet – keyfiyet”, “cemiiyyet – cemiiyet” vb.

Ses olayları kısmındaki incelemeler Çorum ağızından Azerbaycan Türkçesine aktarırken karşılaştığımız ses farklarını tespit etmektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda kendi bünyesinde tespit edebildiğimiz deyimler arasında da sınıflandırma yaptık. Öncelikli olarak ele aldığımız deyimlerin seyrinde Azerbaycan Türkçesindeki ses ve şekil özelliklerine değinip bu özelliklerin Çorum İli ağzı deyimlerindeki ortak yönlerini tespit ettik. Şunu da belirtmek gerekiyor ki, tespit edilen bu özellikler iki lehçe arasındaki tipik ses ve şekil özellikleri taşıdığını gözlemledik. Çalışmada deyimleri ana hatlarıyla sınıflandırmaya tabi tuttuk.

Araştırmamızda deyimler hem farklı kategorilere ayrılıp ayrı bir tabloda, hem de toplu olarak tabloda verildi. Elde ettiğimiz deyimlerin toplam 184 olup, bunlardan

1. Aynı kelimelerle yapılmış olup aynı anlam taşıyan deyimler 176
2. Aynı ve benzer kelimelerle yapılmış olup farklı ve birkaç anlam taşıyanlar 17
3. Farklı kelimelerle yapılmış olup aynı anlam taşıyan deyimler 14
4. Kelimelerden birinin aynı, diğerinin farklı isim veya fiilden oluşup anlam olarak aynı deyimler 72

adet olarak tespit edilip sınıflandırılmıştır.

Araştırmamızda Çorum ili ve Azerbaycan Türkçesinde kullanılan ortak deyim örneklerini tespit ettik. Bu örnekler diğer Anadolu ağzları ve Türk lehçeleri yönündeki incelemelerle de ilerletile ve geliştirilebilir. Bu tarz araştırmaların ağız çalışmalarına olumlu katkıda bulunabileceği kanaatindeyiz. Oğuz grubu Türk lehçeleri açısından tipik fonetik, morfolojik ve sentaks özelliklerinin ortaya çıkması deyimler örneği ile farklı boyut kazanacağına inanıyor ve bu yöndeki çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

KAYNAKÇA

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri Sözlüğü*, cilt 1,2, İnkılap Yayınevi, 1993, s.3.

Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti, I-IV cild, Şərq-Qərb, Bakı 2006.

CAFEROĞLU, Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, TDK, İstanbul 1943.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2009.

GÖSTERİR, İbrahim, *Örneklili Tanıklı Çorum Ağzı Sözlüğü*, Çorum Belediyesi Yayını, Çorum 2015

KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları 2013, s. 148.

KARAHAN, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2014.

KORKMAZ, Zeynep, *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956.

Nalbant, Vefa Mehmet, Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinin Tasnifinde Yeni Bir Ölçüt: Ünlü Türemeleri, *Türkbilig*, 33, 2017, s. 59

ŞİRƏLİYEV, Məmmədəğa, *Azərbaycan Dialektologiyasının Əsasları*, Bakı 2008.

TÜRKÇE SÖZLÜK, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Elektronik Kaynaklar

<https://sozluk.gov.tr> (Pedal maddesi, erişim tarihi: 25.04.2022)